

Cultuurpolitiek (2)

Cultuurpolitiek gevangen in het kunstbeleid

MICHIEL SCHWARZ

Frans Becker & Wim Hennekeler (red.), *Cultuurpolitiek. wbs Jaarboek 2005*, Mets & Schilt / Wiardi Beckman Stichting, Amsterdam 2005.

John Leerdam, Jet Bussemaker & Hester Tames, *De kracht van kunst. PvdA en cultuur*, Partij van de Arbeid, 2005.

‘Hier gaat het over in de cultuur, de komende jaren’ — dat was de profetische titel van een bundel essays die politiek-cultureel centrum De Balie in 1999 publiceerde naar aanleiding van een aantal debatten over cultuurbeleid. Waar het in essentie over zou moeten gaan, zo werd toen gesteld, was de waarde van kunst en cultuur. Zoals de filosoof René Boomkens (sinds begin dit jaar overigens lid van de Raad voor Cultuur) destijds in de inleiding stelde, was het daarbij bovenal zaak om kunst en cultuur ‘uit de klauwen te redden van de beleidsmatige rekenmeesters’.

Begin 2006 moeten we constateren dat dit nauwelijks is gelukt de afgelopen jaren. Het recente politieke debat over cultuurbeleid — vooral onder staatssecretaris Van der Laan — reikte niet veel verder dan een discussie over de verdeling van kunstgelden en veranderingen in het subsidiesysteem. Het is nauwelijks gegaan over waar het over had moeten gaan: de waarde

Over de auteur Michiel Schwarz is onafhankelijk consultant op het terrein van ‘cultural r&d’. Hij was de afgelopen viereneenhalf jaar lid van de Raad voor Cultuur.

en maatschappelijke betekenis van kunst en cultuur.

De afwezigheid van een cultuurpolitiek debat vormt het beginpunt van het wbs Jaarboek 2005, *Cultuurpolitiek*, dat de verhouding tussen politiek en kunst als onderwerp neemt. Het ageert daarbij tegen de manier waarop politiek en beleid tegenwoordig omgaan met kunst en cultuur. Door de fixatie op de verdeling van geld, zo stellen de redacteuren, is cultuurpolitiek tot cultuurbeleid geworden en voorwerp van pragmatiek en subsidiekwesties. De bundel essays, interviews en commentaren is een poging om cultuurpolitiek terug te krijgen op de politieke en maatschappelijke agenda. Zeker op een moment dat het cultuurbeleid van de huidige regering zich voornamelijk lijkt te bekommeren om procesmatige en bestuurlijke veranderingen (in de zogenaamde ‘cultuurnotasystematiek’) is dat geen overbodige luxe.

De inzet van de redacteuren en auteurs van de wbs-bundel *Cultuurpolitiek* is lovenswaardig: het heropenen van ‘het debat over de plaats en betekenis van kunst in onze samenleving — en daarmee over de doelstellingen voor cultuurpolitiek’. In het openingsartikel wordt het belang daarvan onderstreept door Cas Smithuijsen, die de teloorgang van het politieke kunst- en cultuurdebat schetst. In het post-Fortuyn tijdperk, zo constateert hij, zijn in het cultuurbeleid radicale veranderingen uitgebleven, met dien verstande dat het cultuurdebat zich de afgelopen

23

jaren steeds meer heeft versmald. Een veelzeggend voorbeeld dat Smithuijsen naar voren haalt, is dat onder de regeringen-Balkenende kunst en cultuur geen rol van betekenis meer spelen in de openbare discussie over multiculturaliteit. Hoe men ook over het cultuurbeleid van staatssecretaris Van der Ploeg (1998-2002) mag oordelen, zijn pogingen om kunst en cultuur in te zetten voor het bevorderen van culturele diversiteit maakten het beleid expliciet onderdeel van een cultuurpolitiek.

De roep om een cultuurpolitiek fundament is moeilijk te beantwoorden, wanneer de discussie voornamelijk wordt gevoerd in termen van de plaats en betekenis van kunst in de samenleving.

Cultuur is meer dan kunst

24 Onder de huidige staatssecretaris is dat zeer zeker niet het geval: Van der Laan meent dat de verantwoordelijke bewindspersoon voor kunst en cultuur zich moet onthouden van een inhoudelijke visie. Smithuijsen moet dan ook concluderen dat het huidige cultuurbeleid een inhoudelijke discussie ontbeert en is verworden tot een — veelal naar binnen gericht — gesprek over de afstemming van instrumenten, middelen en reguleringen en de externe effecten van kunstsubsidies. Hij pleit voor een opwaardering van kunst en cultuur binnen politiek en openbaar bestuur. Daarbij ziet hij voordelen in een bewindspersoon uit een grote partij, met de nodige maatschappelijke wortels, die bovendien 'denkkracht' wil investeren in een gestructureerd beleidsprogramma. Betrokkene moet met gezag kunnen spreken over kunst en cultuur en in staat zijn de overheid om te vormen van uitvoerder tot regisseur.

EEN GESCHAKEERD PALET

Dat leidt tot de vraag welke uitgangspunten gehanteerd zouden moeten worden bij het formuleren van een cultuurbeleid en welke doelstellingen daarbij nastrevenswaardig zijn. Het wv s Jaarboek brengt een aantal interessante beschouwingen en ideeën bij elkaar die daar licht op laten schijnen.

De bundel is geen serie doorwrochte analyses en levert evenmin een uitgewerkte cultuurpolitieke agenda. Het boek is een geschakeerd palet, naar inhoud en vorm, dat als input kan dienen voor het openen van een cultuurpolitiek debat. Het bevat reflecties op de betekenis van kunst, maar tevens verhandelingen over de doelstellingen van kunstzinnige vorming. Daarnaast komen verschillende cultuurpolitieke thema's aan de orde, zoals cultuurspreiding en participatie en cultuur in een multiculturele samenleving; de maatschappelijke rol van het museum; en kunst en nieuwe media. De verhouding tussen cultuur, beleid en politiek wordt onder meer belicht in een gesprek met de laatste PvdA-staatssecretaris voor cultuur, Rick van der Ploeg. Het wv s Jaarboek begeeft zich op verschillende niveaus en snijdt grote en kleine thema's aan: van cultuur in de sociaal-democratie tot lokaal opdrachtgeverschap en besturingsmodellen voor kunstbeleid.

Het Jaarboek vormt een behartigenswaardige collectie, die ons aan het denken zet over wat we met 'cultuurpolitiek' zouden willen bedoelen. Maar het is ook nogal eclecticisch en wat onevenwichtig. En het kent één grote beperking: het volgt de gangbare neiging om cultuurbeleid uiteindelijk in kunstbeleid te laten uitmonden. Er staat veel in over kunstbeleid en de maatschappelijke rol van kunst, veel minder over de staat van de cultuur en actuele culturele ontwikkelingen. Deelgebieden van het cultuurbeleid buiten het directe kunstbeleid komen op een aantal plaatsen wel aan de orde — bijvoorbeeld het museumbeleid — maar deze passages ontberen vaak ook een expliciet cultuurpolitiek kader.

De redacteuren van de bundel constateren

weliswaar dat 'de afbakening van kunst ten opzichte van andere uitingen van cultuur in een postmodernistisch wereldbeeld wordt losgelaten', maar vervolgens gaat een groot deel van de beschouwingen over de waarde en maatschappelijke betekenis van kunst. De roep om een cultuurpolitiek fundament voor het cultuurbeleid is echter moeilijk te beantwoorden, wanneer de discussie voornamelijk wordt gevoerd in termen van de plaats en betekenis van kunst in de samenleving. Cultuur is meer dan kunst. En cultuurbeleid is niet hetzelfde als kunstbeleid. De term 'cultuur' zoals gebruikt in 'de cultuursector' omvat veel meer dan alleen 'de kunsten'.

Tussen 'kunst' en het antropologische cultuurbegrip ligt een breed maatschappelijk terrein. Dat is het domein van het cultuurbeleid, dat zich uitstrekt van beeldende kunst en vormgeving, architectuur, muziek, de podiumkunsten en film, tot aan media, musea, bibliotheken, alsook cultuureducatie. Dat het niet gemakkelijk is om een coherente visie te ontwikkelen op het cultuurbeleid *in toto*, kan ik overigens persoonlijk onderschrijven, vanuit mijn ervaringen als lid van de Raad voor Cultuur, die al deze sectoren tot werkterrein heeft.

VERVAGENDE SCHEIDSLIJNEN

De ontwikkeling van een cultuurpolitiek kader zal dus bij een breed en relatief open perspectief op cultuur moeten beginnen. We zullen eerst goed moeten kijken welke maatschappelijke betekenis vandaag de dag wordt gegeven aan 'cultuur' en aan culturele ontwikkelingen in hun verschillende gedaantes. Dan blijkt bijvoorbeeld dat we anno 2006 in een wereld leven waarin onze cultuurervaring steeds meer in, door en via media wordt bepaald. In de huidige 'mediacultuur' zullen we daarom een perspectief moeten ontwikkelen dat het mediale beleid onderdeel maakt van het cultuurbeleid.

Een bredere en meer integrale visie op cultuurbeleid zou ook beter aansluiten bij andere recente ontwikkelingen in het cultuurveld en daarbuiten, waarbij traditionele sectorale

scheidslijnen steeds meer vervagen en kunst en cultuur zich steeds meer mengen met andere maatschappelijke domeinen. Veel van de meest dynamische recente ontwikkelingen — denk aan digitale media, de groeiende aandacht voor design, de beeldcultuur, de zogenaamde 'erva-

Cultuur als betekenisgever wordt maatschappelijk steeds belangrijker. Dat maakt de noodzaak tot het voeren van een adequate cultuurpolitiek des te groter

ringsmaatschappij', de sampling- en zapcultuur — hebben van doen met overlappende domeinen en zogenaamde 'crossover'-gebieden binnen de cultuur. Deze ontwikkelingen zijn zonder meer relevant voor het ontwikkelen van een cultuurbeleid, al was het maar omdat met name de jongere generaties cultuur in die nieuwe context ervaren. Het is in dit verband opmerkelijk dat de opkomst van internet, als medium en als culturele en maatschappelijk activiteit, in het Jaarboek geheel ontbreekt.

Kunst en cultuur dringen ook in meer algemene zin door in allerlei domeinen van de samenleving en zijn niet meer in traditionele termen te vangen. Er vindt niet alleen een 'economisering van de cultuur' plaats, maar tevens een 'culturerisering van de economie'. Sectoren als recreatie, entertainment, media, de games-industrie, mode en creatieve dienstverlening worden steeds prominenter. Daar komt bij dat het in onze moderne samenleving steeds meer gaat om (nieuwe) ideeën en kennis — factoren die veel van doen hebben met wat er in de cultuursector gebeurt. En verder — we zouden het bijna vergeten omdat het zo evident is — spelen kunstzinnige en culturele uitingen een belangrijke rol bij vragen van culturele identiteit. Kortom, cultuur als betekenisgever wordt maatschappelijk steeds

belangrijker. Dat maakt de noodzaak tot het voeren van een adequate cultuurpolitiek des te groter. Tegelijkertijd stelt het ons voor een aanzienlijke uitdaging, want een cultuurpolitieke agenda veronderstelt dat we een perspectief ontwikkelen dat de (gewenste) rol van cultuur in de samenleving kan duiden.

PREMATUUR

Een recente publicatie van de Tweede-Kamerfractie van de PvdA, *De kracht van kunst: PvdA en cultuur*, laat nog eens zien hoe moeilijk het is om in deze omstandigheden te komen tot een coherente cultuurpolitieke visie op kunst en cultuur als beleidsterreinen. Deze nota, geschreven door John Leerdam, Jet Bussemaker — beide lid van de PvdA-fractie — en Hester Tammes, doet een moedige poging om tot zo'n beleidsvisie te komen. Na een tweetal inventariserende beschouwingen, over respectievelijk de verhouding met de sociaal-democratie en opvattingen vanuit het kunstenveld, formuleren de auteurs een 'cultuurvisie' die uitmondt in een aantal concrete beleidsaanbevelingen.

De prijzenswaardige intenties ten spijt, is het resultaat mager en vooral wankel. Ook hier ontbreekt een helder kader, als basis voor de ontwikkeling van een samenhangend cultuurbeleid. De waarde en betekenis van cultuur in de samenleving worden schamel aangegeven. En waar deze wél worden gemarkeerd, gaat het vooral om de betekenis van kunst. Ook hier wringt het dat veel van de beschouwingen over cultuurbeleid zich op de kunstpraktijk oriënteren. En net zo min als in het wv's Jaarboek, worden in de nota de beschouwingen over cultuurbeleid structureel verbonden met mediapolitieke kwesties, alsof media geen deel uitmaken van culturele ontwikkelingen.

Ook wat betreft concrete beleidsvoornemens stelt de PvdA-nota teleur. Niet dat er geen zinnige voorstellen in staan — bijvoorbeeld ter bevordering van kunst- en cultuurparticipatie door jongeren en allochtonen — maar die ogen nogal vrijblijvend, zonder een helder cultuurpo-

litiek kader. Evenmin worden ze gelegitimeerd in termen van een specifieke overheidsverantwoordelijkheid voor de publieke financiering van de kunst, van culturele instellingen, van cultureel erfgoed, van de media, enzovoort. Terwijl een gedegen analyse van de staat van de hedendaagse cultuur ontbreekt, worden in de nota enkele oude sociaal-democratische doelen als cultuurspreiding en -participatie (weer) uit de kast gehaald. Ze worden echter niet geproblematiseerd of genuanceerd.

Wat betreft concrete beleidsvoornemens stelt de PvdA-nota teleur. Niet dat er geen zinnige voorstellen in staan, maar die ogen nogal vrijblijvend, zonder een helder cultuurpolitiek kader

Bij wijze van voorbeeld, één citaat: 'Kunst en cultuur moeten toegankelijk zijn voor iedereen in onze samenleving en dus ook in alle delen van ons land.' Hier is veel meer scherpte vereist. De stelling veronachtzaamt dat de betekenis van kunst en cultuur niet voor alle groepen in de samenleving gelijk is.

De afgelopen jaren hebben verschillende denkers over cultuurpolitiek aangegeven dat er behoefte is aan een 'nieuwe stijl' van cultuurparticipatie (Kalma) en een meer geschakeerd participatiebeleid gericht op de kenmerken van verschillende deelterreinen binnen de cultuursector (Smithuijsen). Dergelijke gedachten zijn, zo lijkt het, aan de auteurs van de PvdA-nota voorbijgegaan. Bovendien blijkt hieruit dat ze te weinig oog hebben voor een aantal fundamentele vragen over de betekenis van cultuur in de moderne samenleving. Het maatschappelijk belang van kunst en cultuur zal steeds opnieuw moeten worden bepaald en herbevestigd.

Cultuurpolitiek Michiel Schwarz *Cultuurpolitiek gevangen in het kunstbeleid*

Het lijkt erop dat we nog maar aan het begin staan van het hernieuwde cultuurpolitieke debat, voorbij de verengde discussie van de afgelopen jaren. Een cultuurpolitiek perspectief zou moeten beginnen, niet bij de huidige knelpunten in de cultuursector of de cultuurfinanciering, maar bij de gewenste maatschappelijke betekenis van kunst en cultuur. Dat impliceert een heel andere agenda voor het cultuurbeleid, met verbindingen naar issues als sociale cohesie, culturele identiteiten, integratie en interculturaliteit, de verhouding tussen traditie en vernieuwing, media en burgerschap ('mediawijsheden' heeft de Raad voor Cultuur dat laatste genoemd). Een visie op cultuurpolitiek vereist een cultuurmaatschappelijke stellingname. Pas nadat we het cultuurpolitieke debat hebben hernomen, kunnen we ons gaan buigen over concrete aanbevelingen voor het te volgen cultuurbeleid en het kunstbeleid.

Als dat de opgave is, moeten we wellicht concluderen dat de recente PvdA-nota prematuur is geweest. De pleitbezorgers van de sociaaldemocratie doen er goed aan om, in de aanloop naar de verkiezingen in 2007, het debat over cultuurpolitiek de komende tijd te intensiveren en meer diepgang en reliëf te geven — om vervolgens met een scherp kader te komen voor het formuleren van een strategisch cultuurbeleid. Zo kan het cultuurpolitieke debat meer dan tijdelijk ontsnappen aan het keurslijf van het kunsten-subsidiedebat en kan het cultuurbeleid in al zijn breedte en gelaagdheid op de politieke agenda worden gezet. Gezien de groeiende maatschappelijke betekenis van cultuur en media wordt de noodzaak tot een daadwerkelijk cultuurpolitieke stellingname steeds urgenter. Met een knipooeg naar de Balie-debatten van zes jaar geleden: 'Hier zou het over moeten gaan in de cultuur, de komende jaren'.